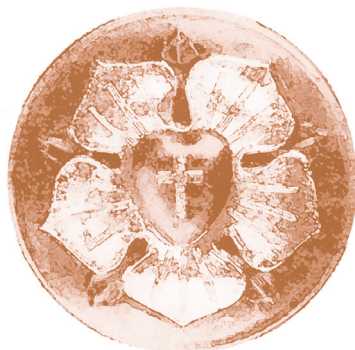

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER: KIRKEMUSIKK OG FOLKEMUSIKK – ELLER:
"WHY SHOULD THE DEVIL HAVE ALL THE GOOD MUSIC?"

ARTIKLER OG INNLEGG

HAUGE-BEVEGELSENS FOLKEMUSIKK
SOM INTERRELIGIØST
KOMMUNIKASJONSMEDIUM
DELTAKER ELLER TILSKUER?
KVELDSFUNDERINGER OM KIRKE,
FOTBALL OG KORSANG

MÅNEDENS SALME

FRA BOKFRONTEN
SØNDAGSTEKSTEN

24. SUNDAG I TREEININGSTIDA

25. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

DOMSSØNDAGEN / KRISTI KONGEDAG

KIRKEMUSIKK OG FOLKEMUSIKK – ELLER: "WHY SHOULD THE DEVIL HAVE ALL THE GOOD MUSIC?"

Den 10. september var jeg til stede på åpningen av utstillingen "Barn i krig" på Avistegnernes hus i Drøbak. Utstillingen er produsert i samarbeid med Drøbaks fribytegnere Arifur Rahman fra Bangladesh og Fadi Abou Hassan fra Syria. De er begge tidligere fengslet og torturert for sine tegninger i hjemlandet, og har nå eksil i Norge gjennom fribyordningen, som gjør at de får opphold i to år som gjesteskribenter. Til utstillingen "Barn i krig" er det 67 avis- og karikaturtegnere fra 51 land, som har bidratt.

Mens jeg vandret rundt og tok inn bilde etter bilde, kjente jeg på hvordan disse bildene nådde meg i noen andre rom enn det avisenes ord, fotografier eller videoer klarer. Med sine streker og farger kalte tegnerne og tegningene på noe i meg, som gjorde at jeg forsto med mer enn jeg klarer med min forstand. I møte med tegningene kjente jeg på en samhørighet med mennesker og livsopplevelser, som skapte en gjenklang i meg på tross av at jeg ikke har opplevd disse ekstreme situasjonene som tegningene beskriver selv. Jeg var ikke alene om å oppleve det slik, og det ble også noen sterke møter med andre "medvandrere", så vel som med tegnerne selv.

Avistegnere er kunstnere, men det er en form for umiddelbar kunst som i mange miljøer ikke vil ha noen særlig status. Men om anerkjennelsen kan være lav, oppleves formidlingen likevel så truende at tegnerne med sterke sanksjoner og med rettslig forfølgelse ble demonisert og forsøkt

knekt i sine hjemland. Både det dype alvorret og humoren som lå i deres uttrykk, ble for farlig for makthaverne. Kanskje er det gjenklangen tegningene skaper i folks egen livserfaring, som blir for ukontrollerbar og farlig for dem som vil ha definisjonsmakten på hva som er rett, sant og godt, som vil ramme inn og sette i båser.

Hva har så dette med musikk å gjøre? Jeg lot meg i sommer engasjere av spelemannen Hallvard T. Bjørgum fra Valle i Setesdalens utspill i media, blant annet i avisene Fedrelandsvennen og Dagen. Han mener at Den norske kirke og

Å få høre sine egne toner, hjertetonen, i det hellige rommet syntes å skape en åpenhet for det hellige møtet med Gud og mennesker på en ny måte.

kristenfolkets behandling av folkemusikken, folkemusikere og folkemusikkinstrumenter gjennom mange år på 1800- og langt inn på 1900-tallet minte om Talibans behandling av den folkelige kunsten og kulturen i sine områder, og at kirken

har bidratt til å opprettholde holdninger som fikk gjennomsyre hele samfunnet, og som gjorde at svært mye av verdifull folketonearv har gått tapt. Som forklaring på kirkens holdning sier han: "Dei kjente at åndshegemoniet til kyrkja var truga." (Dagen, 30. juli) Jeg gjenkjenner opplevelsen fra Avistegnernes hus og makthavernes reaksjoner overfor avistegnerne i dette svaret.

Når det gjelder staten og kirkens forhold til folkemusikken i Norge, er nok likevel bildet noe mer nyansert. Kirkemusikeren, komponisten og teologen Ludvig Mathias Lindemann 1812–1887), blir tilskrevet æren for å være den første i Norge som begynte å samle inn folkemusikk

systematisk. Han samlet inn og skrev ned mer enn 3.000 folketoner og danser. I årene 1853–67 ga han ut ”Ældre og nyere norske Fjeldmelodier”, og disse heftene inneholdt folkemusikk for sang, hardingfele, bukkehorn, langeleik med mer. Han er også godt representert i salmeboka, med noen våre kjæreste og mest brukte salmemelodier i norsk tradisjon, som for eksempel ”Et barn er født i Betlehem”, ”Påskemorgen slukker sorgen” eller ”No livnar det i lundar”.

Også Hans Nielsen Hauge og Hauge-bevegelsen knyttet sine tekster til folkemusikken, slik vi kan lese om i biskop Atle Sommerfeldt sin artikkel om Haugebevegelsens folkemusikk i dette nr. av Luthersk kirketidende. Dette gjorde blant annet at Brorsons tekster i salmeboken fikk melodier fra folkemusikken, til forskjell fra Brorson-tekstene i de danske salmebøkene. I det hele tatt er også vår nye salmebok en reise gjennom både norsk og internasjonal folkemusikk. For Hauge var salmens hensikt ”å hjelpe mennesker til å skape et møte og forening mellom ens egen livssituasjon og Gud”, skriver Sommerfeldt. Til dette var folkets egen musikk det beste tonefølget.

Allikevel sitter Bjørgums opplevelse av kirkens forhold til folkemusikken og folke-musikerne sterkt i, ikke bare i Valle i Setesdal. Selv opplevde jeg som prest i Nord-Gudbrandsdalen for bare noen få år siden både forsiktige og forbeholdne forespørsler om å få bruke folkemusikk i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger, og både motstand og takknemlig glede over at den ble brukt. At dansemusikere også ble faste ”kyrkjemusikarar”, ble tatt i mot som både en sensasjon og en provokasjon, men aller mest som en dyrebare gave som bidro til en tilhørighet til kirken for mange som ikke hadde opplevd det slik før. Å få høre sine egne toner, hjertetonen, i det hellige rommet syntes å skape en åpenhet for det hellige møtet med Gud og mennesker på en ny måte.

Hva skyldes denne motstanden og forbeholdenheten som jeg møtte, og som gjør at Bjørgum krever et oppgjør med og unnskyldning fra kirken? Historieprofessor Bjørg Seland knytter

det til kulturkampen som fant sted etter at den kristelige lekmannsbevegelsen hadde fått fotfeste, der denne bevegelsen tok et oppgjør med kulturen rundt festing, dansing og slåssing, og der rus var en betydelig samfunnsutfordring. I dette oppgjøret ble musikken og dansen en del av ”hele pakken” en ønsket å ta avstand fra. Det fortelles om spelemenn som ble omvendt og selv kvittet seg med instrumentene sine; blant annet er det kjent at feler ble brent på bål. Men også lokale åndshøvdingen og noen prester bidro til å adressere det en skulle ta avstand fra til musikken. Dette bidro til synet på fela som ”djevlelens instrument”, og folkemusikken i det hele tatt.

Jeg tenker at Bjørgums og andres opplevelse av kirkens fordømmelse av det de anser som en så viktig arv og identitetsbærer, sier noe om hvor dypt slike holdninger og handlinger rammer når de kommer fra det som anses som ”kirken”. Dette deler folkemusikerne med de mange som har opplevd at det ikke har vært plass til deres kulturuttrykk i kirkens rom, for eksempel de tenningkorene som ble nektet å stille med trommekomp, slik jeg selv opplevde på begynnelsen av 80-tallet. Begrunnelsen var faktisk noen steder at dette var djevlelens forførende musikk som ikke hørte hjemme der.

For noen av mine samtidige førte dette til så avstand til kirken, mens andre ble reddet av blant annet Larry Norman, kristenrockens ”far”. Han stilte det spørsmålet vi som ble truffet av rockens tolkning av vår livsfølelse, kjente i dypet av vår sjel: ”Why should the devil have all the good music?”

Nå kan selvfølgelig synet på hva som er god eller dårlig kvalitet både begeistre og sære, men jeg tror at det som skaper ønsket om et oppgjør, er fortvilelsen over ikke å bli tatt i mot og anerkjent med den musikken eller uttrykksformen som nettopp skaper ”et møte og forening mellom ens egen livssituasjon og Gud” (Jfr. Hauge), og en samhørighet med andre mennesker og livsopplevelser lik den jeg opplevde på Avistegnernes hus. Når ens uttrykksform i tillegg blir tillagt demoniske egenskaper, da rammer det så dypt

”Stedegenhet” er virkelig ikke noe nytt i kirkens totusenårige historie.

som det nesten er mulig å komme.

Derfor er det viktig at vi som har en særskilt posisjon i kirken som gudstjenesteledere, forkynnere og kirkemusikere er oppmerksom på kirkens arv og bidrag til det å knytte sammen lokale kunstneriske og kulturelle uttrykksformer og det hellige rommet, og selv bidrar til dette. "Stedegenhet" er virkelig ikke noe nytt i kirkens totusenårige historie. Samtidig er det også en stor og viktig pedagogisk oppgave å knytte det lokale til det globale, og gi kjennskap og kunnskap om vår store kirkemusikalske arv og føre mennesker inn i kulturelle og kunstneriske uttrykksformer som kan åpne for en enda større samhörighet og

skape gjenklang til både bredere livserfaring og gudsbilde. Her gir ikke minst trosopplæringsreformen oss rikelig med muligheter.

For dansemusikerne som også ble "kyrkjemusikarar" i Nord-Gudbrandsdalen, ble den største hit'en "Jesus, dra meg til ditt hjerte". Og det er vel i grunnen den lengselen vi som kirke ønsker å gi rom, språk og erfaring til.

HEGE E. FAGERMOEN

HEGE.FAGERMOEN@AS.KOMMUNE.NO

TAKK TIL MEDARBEIDERE SOM SLUTTER ELLER TAR PERMISJON

I dette nummeret kommer de siste tekstgjennomgåelsene for innværende kirkeår, og med avslutningen av kirkeåret takker Hilde Brekke Møller som har vikariert for Marie Bakke Hillesund, for seg. Samtidig tar Astrid Sætrang Morvik et års permisjon. Vi takker for den tiden dere har stilt dere til rådighet, og for det dere har bidradd med i de tekstgjennomgåelsene dere har levert, og vi ønsker dere lykke til med nye oppgaver og utfordringer – og til Astrid sier vi også på gjensyn i bladets spalter.

HAUGE-BEVEGELSENS FOLKEMUSIKK SOM INTERRELIGIØST KOMMUNIKASJONSMEDIUM

FOREDRAG PÅ FAGDAG FOR KIRKEMUSIKERE, LILLESTRØM 21.01.2015

AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT
ATS@KIRKEN.NO

DET NYE NORGE

Det nye Norge som vokser frem i dette århundret har mange kjennetegn. Ett av dem er en stadig økende urbanisering med oppbrudd fra tradisjonelle lokalmiljøer der forbindelsen bakover var tydelig og ofte tilstedeværende. Tradisjonelle bygdesamfunn utvikles til det noen kaller drabantbygder der menneskene bor mens de arbeider utenfor lokalsamfunnet og ofte i virksomheter knyttet til en urban sektor.

Et annet markant kjennetegn er at Norges befolkning i økende grad vil bestå av mennesker med et større mangfold i kulturelle, religiøse og geografiske erfaringer. Norge har aldri vært en monokulturell nasjon, men i vårt århundre vil borgernes mangfoldighet bli langt tydeligere. Bærekraftige lokalsamfunn og nasjonalt fellesskap vil kreve at vi makter å utvikle inkluderende fellesskap der mangfold og gjensidighet former det nye Norge.

Kirken og kristendommen har vært en av de mest sentrale sammenbindende krefter i norsk kultur i tusen år. Den har hatt tre hovedstadier – først den udelte kirke, så den romersk-katolske og så den lutherske. Ikke minst i vårt bispedømme er denne kulturelle og religiøse forankringen synlig i mange lokalsamfunn. Kirkebyggene er de eneste stedene som har vært i kontinuerlig bruk i den perioden befolkningen i Norge har vært organisert i en statsdannelse. Det nye Norge som nå vokser frem, vil ha et mangfold av religioner og livssyn samtidig som Den norske kirke og kristendommen vil være den

dominerende religiøse bevegelsen i alle fall i en generasjon til.

Det hevdes fra enkelte hold at det er de nye religionene som truer Norges kristne kultur og arv. I dette foredraget vil jeg forsøke å vise at religionen har et stort potensial i å skape et inkluderende samfunn fordi mennesker i religionene kan gjenfinne livsfølelse og gjenkjenne livsuttrykk hos hverandre, og slik fremmer religionene gjensidighet og respekt. Musikken er et sentralt medium for denne gjensidigheten. Fremst står den religiøse folkemusikken og den spiritualitet Hauge-bevegelsen gjorde til en integrert del av norsk kultur og kristendomsforståelse.

HAUGEBEVEGELSENS SPIRITUALITET.

Hauge-bevegelsen har sitt utgangspunkt i bonden Hans Nilsen Hauge på Rolvsøys religiøse erfaring i 1796 mens han sang ”Jesus, din søte forening å smake”, med tekst av Allendorf fra 1712 og oversatt i 1740 av Peder Hygom. Allendorf var prest og lærer og en av de store salmedikterne i Halle-pietismen. Han bidro med til sammen 132 tekster til Halle-pietistenes sangbok i ulike utgaver. Den store betydningen Hauge og hans bevegelse fikk i Norge, må derfor ikke forlede oss til å tro at haugevekkelsen ikke var en del av en større europeisk åndsretning med dype rytter i Tyskland og middelalderens europeiske spiritualitet. Det skal jeg komme tilbake til. Men la meg først minne oss om Hauges betydning for utviklingen av Norge.

Hauges nye religiøse erkjennelse ble starten på en av de største folkebevegelser i Norge. Vekkelsens særpreget var at den ved hjelp av religiøs oppvåkning myndiggjorde først og fremst folk på landsbygda – og der bodde de fleste – til selvstendighet og samfunnsengasjement. Bevegelsen var en viktig del av riksforsamlingen på Eidsvoll, regnes som en avgjørende aktør i utviklingen av demokratiet i den nye staten og ble entreprenører for ny næringsvirksomhet.

Hauges grunnsyn hvilte på ”hans oppfatning av at det kristne liv i verden er et fellesskap av likestilte og likeverdige mennesker” (Aarflot s 183). Haugebevegelsen var en lesende og syngende bevegelse som brukte opplysnings-tidens nye menneskesyn i sin frigjøring av mennesker som ble holdt nede sosialt, kulturelt og økonomisk. Symptomatisk er det at Hauge selv inkluderte kvinners likestilte deltagelse som forkynnere, forsangere, salmedikere og samfunnsaktører, noe bevegelsen som bar hans navn, raskt overså etter hans død. Dette menneskesynet ledet til alle kristnes husholderansvar for samfunnets ytre utvikling (Aarflot s 184). ”Gud trenger ikke menneskets tjeneste... Det avgjørende er at troskapen i husholderoppdraget må vise seg i tjenesten for medmennesker.” (Aarflot s 186) Det leder ham til sterk kritikk av de rike og mektige –

” (vi må) ogsaa kunde efterhaanden stoppe de Riges Overdaad; der ei allene lever i Pragt ... men og ofte af sin Urettferdighed og Næstens Undertrykkelse” (fra 1801, Aarflot s 188) – og til sterk polemikk mot dem som i mer tradisjonell pietistisk ånd var mer opptatt av himmelen enn av verden og nesten. ”Maaske Qvale vil bygge Closter, som for dum, til sin Kirkestiftelse, saa vil jeg derimod bygge Fabrikker, drive handel, arbeide til Hielp med Haandværker, og naar Tid og Kraft haves, da fornemmelig dyrke jorden” (sitat fra 1802, etter Aarflot s 189).

Denne kritikk og aktive motarbeiding av de dominerende klassers monopol og makt førte ham i stadig konflikt og i fengsel. Men bevegelsen levde og ble en av pilarene i det nye og inkluderende samfunnet.

Hauges bevegelse var altså en lesende og syn-

gende bevegelse. Allerede i 1799 ga Hauge ut ”De sande Christnes Udvalgte Psalmebog” (Ingrid Gjertsen ”Kom du min Sulamith”, s 38). Halvparten av salmene er Brorson-salmer som ikke ble virkelig kirkelig anerkjent før i Landstads salmebok. Hauges salmebok var i sterk opposisjon til ”Evangelisk-christelig salmebog” som har fått merkelappen rasjonalistisk. Hauge mente i alle fall at denne hadde et avmystifiserende språk, var billedforflatende og med ødelagt poesi. Selv ville han beholde et langt mer emosjonelt språk med både brudemystikk og annen tradisjonell poesi som virket støtende på tidens dannede klasser fordi de brukte sterke bilder og uttrykte følelser. Selv skriver han i 1819 i forordet til en av ut-gavene:

” ... ta i mot disse sanger med enfoldig sannhetselskende hjerter og ved Guds bistand erfare at sangens langsomme yndige toner, korte og mærkelige ord skal gjøre inntrykk på deres hjerter; dere skulle finne deres følelser stemte til, i ord og gjerning å utbrede Den høyestes lov og erfare sangens kraft i våre dager som i forfædrenes tid (Ambrosius).” (Gjertsen s 39)

Deretter gjør han salmene anvendelig for leseren/sangeren når en føler seg lunken og likegyldig, fattige, urolige og angstfulle, eller er mest opptatt av jordiske ting eller blir forfulgt og hånet.

I det hele, salmenes hensikt er å hjelpe mennesker til å skape et møte og forening mellom egen livssituasjon og Gud. Slik åpner han for en spiritualitet der det er en direkte forbindelse mellom den enkelte og Gud, og der den religiøse vekkelsens mål er at den vakte får erfare at Jesus tar bolig i hjertet og en selv ”vanker i Jesu føderom”. Denne forbindelse og den derav følgende innsikt den troende får i sitt møte med Gud, er ikke avhengig av noen prestelig embetsmann; tvert om kan denne komme i veien for den troendes gudserfaring, særlig når prestens forkynnelse var preget av rasjonalismens snusfornuft og ortodoksiens sterkt objektiverende spiritualitet med embetsbæreren i sentrum. Det førte ham i konflikt med tidens lovgiving som forbød andre enn ordinerte prester å forkynne Guds Ord.

Men hva slags musikk skulle så disse tekstene ha, som reflekterte alminnelig folks livsfølelser og la til rette for den religiøse erfaring av Guds tilstedeværelse i eget hjerte og sinn?

Hauge og Hauge-bevegelsen valgte å knytte sine tekster til folkets egen musikk. Denne musikken var født hos kvinner i bånsuller (Jfr. NoS 767 *Barnet legges i vuggen ned*, melodi: Bånsull etter Gjendine Slålien) og som lokketoner til kyrne. Den er derfor forankret i menneskers relasjon til natur og den mest grunnleggende menneskelige erfaringer mellom natur og kultur. Samtidig er den muntlige og intuitive musikken tradisjonelt knyttet til kultisk liv og ritualer. Veien fra naturopplevelse til religiøsitet og lengting etter Gud er kort i mystikken og uttrykkes i ulike former for naturmystikk.

Brorsons tekster fikk dermed melodier fra folkemusikken og er derfor – ifølge Gjertsen (s 207), helt forskjellig fra Brorson-musikken i de danske salmebøkene. Liv Greni sier dette slik: ”Melodiene til Brorsons salmer i norsk tradisjon er oppstått av folks trang til med egne toner å fortolke hans salmer.” (Gjertsen s 208) Slik bidro den musikalske tradisjonen til å styrke Hauge-bevegelsens program om å slippe hele Guds åndsopplevelse løs. Før Hauge var dette knyttet til fremføringen av folkemusikkens melodier. Den religiøse friheten fant sin partner i folkemusikkens frihet. Tekstene kan derfor få forskjellige melodier og de samme grunnmelodiene får ulike fraseringer og utdypinger av de ulike sangerne.

Musikkens tempo er dvelende, gjerne gjentakende og uttrykker at sorgen og gleden er en del av den samme, opplevde virkelighet. Lovsang i mull forekommer ofte, både fordi lovsangens dypeste grunn er Guds inkarnasjon, medlidelse og offer for oss alle, men også fordi lovsangen i denne verden alltid må forholde seg til tap og tragedie i de troendes liv.

Folkemusikken understreker den troendes innvedthet i generasjoner av livserfaringer. Musikken til de religiøse tekstene var ikke eksklusivt brukt til disse. Musikken levde hos musikere som også brukte andre tekster. ”Vi har å gjøre med en muntlig tradisjon der både religiøst og ikke-religiøst tilhører samme brukere og miljø innen-

for det samme musikalske tradisjonsmaterialet.” (Gjertsen s 208) Når denne tradisjonen stadfestes med noter og gjøres til fellessang, endres den individuelle forsiringen og særpreget slik at den inderlige mystiske karakteren blir svekket.

Gjertsen avviser, i likhet med nyere folke-musikkvitenskap, O.M. Sandviks teori om at den religiøse folkemusikken er en bearbeiding av gregoriansk kirkesang (s 208f). Tvert om vil en hevde at folkemusikken i kraft av sin muntlighet ligger forut for gregorianikken. Gregorianikkens stramme form er også annerledes enn folkemusikkens frihet og variasjonsmengde. Kunnskapen til folkemusikk fra andre kulturer som er upåvirket av gregorianske kirkesang, gjør denne avvisingen overbevisende. Men det er interessant at Gjertsen kan tenke en bevegelse den motsatte veien, fra den muntlige folkemusikktradisjonen som ligger forut for den gregorianske og derfor har påvirket den.

RELIGIØS MYSTIKK

Vår tids hovmodige forestilling om at vi er den første generasjons kristne og derfor ikke trenger kirkens historiske erfaringer i utviklingen av en spiritualitet for vår tid, er langt fra Hauges perspektiv. Han utgir skrifter fra oldkirken, siterer og bruker kirkefedre og ikke minst Luther, men fremfor alt knytter han seg til pietismens og dermed middelalderens mystisk-religiøse tradisjon.

Den tyske teologen Dorothe Sölle skriver at religionene har tre hovedelementer. Det er den institusjonelle – i kristendommen knyttet til Peter-tradisjonen, den intellektuelle og akademiske, i kristendommen knyttet til Paulus, og den mystiske, i kristendommen knyttet til Johannes. Mystikkens tre grunnelementer er *Opplysningen* – ikke minst om egen synd og verdens beskaffenhet, *Renselsen* som innebærer at mørket bekjempes og reduseres, og *Beskuelsen* der Guds kjærlighet og kraft erfares og oppleves. I den mystiske religiøsitet ligger også ofte et element av ekstasisk erfaring, men dette er så langt jeg kan forstå, ikke en nødvendig form på den religiøse erfaringen. Den kristne mystikken knytter disse tre grunnelementene til en dynamisk trinitets-

teologi der Guds relasjon til mennesket etableres i skapelsen, blir en intim identifisering i inkarnasjonen og blir hjertets opplevelse ved Den hellige ånds gave. Den hellige skrift er det mest sentrale medium for opplysningen, dåpen den avgjørende rensetale og nattverden det viktigste stedet for foreningen med Gud og den korsfestede og oppstandne Kristus.

Hauges spiritualitet – dermed også hans salmer og bevegelsens musikk, må først og fremst sees som en del av denne mystiske strømmingen i religion og kristendom. Hauge var uten tvil påvirket av Johan Arndt og Heinrich Möller, kjente pietister med sterke innslag av mystisk spiritualitet. Allerede året etter sin omvendelse studerte Hauge middelaldermystikeren Johann Taulers omvendelsehistorie og utga den i 1798. Tauler virket på 1300-tallet i Strasbourg og Basel som prest og dominikanermunk og var elev av Mester Eckhardt. Mester Eckhardt er middelalderens store mystiker med svært vidstrakt innflytelse helt inn i hinduismen og buddhismen. Tauler er også den mystikeren Luther knyttet mest an til (Aulén side 125).

Hauges utforming av mystikken legger mer vekt på at erfaringene skal prøves på Skriften, og han avgrenser seg derfor markant fra de mer frittstående mystikere i deler av Mester Eckhardts tradisjon. Derimot er hans religiøse erfaring av sakramentene langt mindre tydelig. Dette er forståelig fordi disse forvaltes at prestskapet som i hovedsak bekjempet ham. Konsekvensen er samtidig en manglende sakramental spiritualitet i den bevegelsen han etablerte. I dette stykke er han mer reformert enn økumenisk. Mystikkens frihet i den religiøse erfaringen er hele grunnlaget for Hauges legitimitet slik han ser det. Generasjonen etter Hauge ble derimot langt mer kontrollerende. De begrenset den religiøse frihet langt sterkere enn det Hauge selv gjorde. Dette viser seg tydeligst i begrensningene som ble lagt på kvinnens selvstendighet og frihet. For å følge Sölles kategorier: Bevegelsen går fra en hovedvekt som mystisk bevegelse til å bli mer institusjonalisert og tanke-systemisk.

Den mystiske tradisjonen kjenner ikke noen motsetning mellom reisen innover i de religiøse

erfaringene og et involverende samfunnsengasjement slik noen av Hauges venner har forkynt ved det de kaller ”konsentrasjon om det ene nødvendige”, som skulle være å sikre den evige frelsen. Dette er langt mer typisk i de pentakostale bevegelsene hundre år senere, med deres apokalyptiske endetidsperspektiv som fører til at engasjement i verden blir uviktig, ja, skadelig. Når en radikal samfunnsengasjert person som Dorothe Sölle slutter seg til den mystiske tradisjonen, og Dag Hammarskjöld som FNs generalsekretær i sine dagboksnotater gjør det samme, er de dermed nærmere Hauges engasjement enn mange av hans egne etterfølgere.

Dag Hammarskjöld sjokkerte det intellektuelle Sverige da hans *Vägmärken* ble utgitt etter hans død på fredsoppdrag for FN i forbindelse med krisen i Kongo. Det var en provokasjon at Sveriges fremste internasjonale diplomat viste seg å være en religiøs mystiker grunnfestet i et kristent verdensbilde (Jfr. Jonas Jonson: *Gustaf Aulén*, s 362ff). Biskop Gustav Aulén kjente Hammarskjöld-familien godt og tok på seg å skrive en analyse av *Vägmärken*. Aulén viser Hammarskjölds forbindelser til mystikkens klassikere og da særlig Mester Eckhardt og Thomas a Kempis. Aulén legger vekt på at ”His living combination of the contemplation of ”union with God” with a life of worldly action stands unique among men who have given us their innermost ”confessions”. På en virkningsfull måte viser Aulén at nettopp Hammarskjölds tetthet til samfunnet gir dybdeforståelse til Guds fortsatte skapelse som Guds kjærlighets universelle kraft i kamp mot kaos og ondskap (Aulén s 150). Nettopp i erfaringen av Guds kjærlighet som offer og tilgivelse i møte med sine egne svik erfares Guds universelle kamp mot ondskap og Guds kjærlighet. Den innerste erfaringen av Guds tilgivelse gir forpliktelse til å leve i Kristi etterfølgelse i verden for å bære skapelsen kraft i møte med ødeleggelse. Slik bindes mystikkens reise innover sammen med tjenesten som FNs generalsekretær. Hauges spiritualitet er gjenkjennbar.

Aulén var en betydningsfull kirkemusiker og ser Hammarskjölds *Vägmärken* som en musikalsk

komposisjon i analogi med musikers bruk av kjente tema i nye og uventede forbindelser. På sitt beste løftes både det opprinnelige tema og det nye fram slik at begge blir vakrere (Aulén s 152).

Hammarskjölds meditasjoner forbindes med sin form og sin refleksjon over kjente tema, med musikk som Hauge hadde gjort 150 år tidligere. Slik bekrefter begge den nære forbindelsen mellom religiøs mystikk og musikk.

MYSTIKKEN SOM GRUNNLAG FOR INTERRELIGIØS KOMMUNIKASJON

Den mystiske tradisjonen og dens uttrykksformer danner et bedre grunnlag for folkelig og emosjonelt fellesskap på tvers av kirkelige og religiøse tradisjoner enn den institusjonelle og tanke-systemiske. Musikken som middel i mystikken forsterker dette fordi den langt på vei er felles, og i alle fall kommuniserer ulike religiøse tradisjoners musikk med hverandre, særlig når den er knyttet til folkemusikk. Slik kan denne religiøse tradisjonen med sin musikk fungere som et viktig bindeledd i et religiøst og kulturelt mangfoldig Norge.

Hauge selv viste hvordan mystikken forbinder de ulike grenene i kristendommen ved å hente impulser fra katolsk spiritualitet i en tid da luthersk tro var enerådende ved lov i Norge. Forbindelsen mellom folkemusikken og gregoriansk musikk forbindes i at de begge tjener den mystiske erfaringen, hver i sin kontekst. Impulsene og slektskapet med de ortodokse kirkenes liturgisk musikk bidrar til å knytte gudsmøteerfaringene til et bestemt musikalsk grep som samtaler med våre religiøse folketoner. De siste tiårenes interesse for retretter, åndelig veiledning og Iona-spiritualitet knytter på hver sine måter til den religiøse mystikken. De uttrykker gudslengsel og sette oss i stand til å motta Guds kommunikasjon med oss gjennom tidebønner, stillhet og meditasjoner.

Hauge behandling av "hedningenes" religiøsitet viser at hans religiøse erfaring bringer ham til å tale dristig om religiøsitet i andre religioner. Aarflot behandler dette og jeg gjengir et par sitater:

"Eftyer det vitnespyrd som Jesus ga den gode tro hos hovedmannen (Joh 8.16), lærer vi at mange hedninger blir salige, thi de kan komme til opplysning ... Gud behager da den som gjør rett, enten det er jøde eller hedning, tyrk eller kristen, han vil ha alle folk under sin fane." (Aarflot s 148)

Aarflot kommenterer:

"Konklusjonen blir derfor for Hauges del at det ikke er den ytre religionsform det kommer an på, men på det indre alvoret i utøvelsen av religionen. Også hedningene kan legge stort alvor i sin religiøse aktivitet, og da Jesu frelse er tiltenkt alle mennesker, vil også de dydige hedninger få del i den ... Det er oppriktigheten i den religiøse iver som er det avgjørende." (Aarflot s 148–151)

Denne åpenheten er i samsvar med hvordan religiøs mystikk med mange av de samme grunn-elementene er tilstede i alle de store verdensreligionene og slik skaper et felles kommunikasjonsgrunnlag selv om ulikhetene beholdes.

I dagens Norge er særlig vårt forhold til islam og den moderne, buddhist- og hinduinspirerte, alternative religiøsitetet det mest prekære. Det tør være vel kjent at den alternative religiøsitetet har elementer av klassisk mystisisme i seg. Men også islam har en sterk mystisk tradisjon i sufismen, som bl.a. er dominerende i afrikansk islam. Men islam har også andre mystiske tradisjoner, Erik Hillestad har introdusert Hafez, Persias store dikter i tekst og musikk her i Norge. Også andre muslimske mystikere går svært langt i sine refleksjoner om møter med Gud. I islam er menneskets intime forening med guddommen i mystikken mer krevende enn i kristendommen fordi inkarnasjonen opphever den absolutte barriere mellom det guddommelige og mennesket. Men islam er rik på eksempler der denne grensen er blitt tøyd og til dels overskredet (Jfr. Sölle 34ff).

Samtidig tenker jeg at vi må styrke den mystiske komponenten i vår kristne tro ved å forsterke mysteriet i sakramentene. Vi vil også anvende Det nye testamentet sterkere i våre meditasjoner, og vi bør utvikle mer bruk av de nytestamentlige hymnene i våre tidebønner for å

forsterke Kristus-tilstedeværelsen utover meditasjon over Jesus-tekster.

Den religiøse opplevelsen kan være lik i forskjellige religioner, men dens innhold må vi knytte til kristusåpenbaringen i en kristen kirke. Da blir det desto viktigere å bruke musikken som felles medium mellom religionene, fordi ordene vil skille oss.

Kirkelig Kulturverksted har laget et spenstig møte mellom SKRUK og tekster av Hafez. De har også laget et unikt musikalsk møte mellom norsk folkemusikk i Hauge tradisjonen og tyrkisk sufitradisjon. Den helt sentrale islamske mystikeren Maulawi Rumi (mange referanser hos Sölle) skapte en tradisjon som ifølge Hillestad "echoes a profoundly humanist philosophical concern, and is a great source for human liberation, human liberties and universal human rights" (Platecover Pervane Fløyet fra Guds hånd, KKV 394). Hillestad knytter eksplisitt forbindelsen mellom Hauge, Wergeland og denne sufitradisjonen.

I CD-en *Fløyet fra Guds hånd* gjennomfører han dette møtet musikalsk i en dialog mellom Sølvgutten og Kudsi Erguner. Det gir et helt nytt, men gjenkjennbart møte med "Jesu din søde forening å smake".

Hermed er utfordringen til kirkemusikerne gitt: Finn frem til kommuniserende, musikalske elementer mellom konfesjoner og religioner i det nye Norge med sikte på å skape religiøse erfaringer som hos den enkelte transformeres til egen religion og kirkelig identitet.

Presteskapet utfordres til å hente inspirasjon fra denne rytmiske bønnepraktisen. I mystikkens tradisjoner kan vi utvikle interreligiøse fellesskap i møte med vår tids intellektualiserte og instrumentelle åndsklima, forankret i bekjennelsen til den treenige Gud og sakramentenes mysterium og i kirkens oppdrag i verden.

"Gud er større" er valgpråket til den nye svenske erkebiskopen. Musikken skal hjelpe oss til å erfare dette, også i vårt samfunnsengasjement for å forme et inkluderende og gjestfritt, flerreligiøst Norge.

luther

G.K. Chesterton

DET EVIGE MENNESKE

Oversettelse: Sigrund Undset

329,-

Hva er det, om noe, som gjør et menneske til et menneske? Dette er spørsmålet G.K. Chesterton starter med i sin klassiske oppdagelsesreise i menneskehetens historie. Chesterton var britisk journalist og forfatter, og er i Norge mest kjent for historien om Father Brown. Forfatterens fortellerstil er på samme tid enkel og morsom, tankevekkende og dypsindig. C.S Lewis forteller i sin selvbiografi "Tatt av gleden" (Luther 2007) at "Det evige menneske" bidro til hans omvendelse. **Sigrund Undset** oversatte boken i 1931, og utgaven som nå foreligger er en modernisert versjon av Undsets opprinnelige oversettelse. **Trond Berg Eriksen, professor i idéhistorie**, har skrevet forordet.

www.lutherforlag.no

DELTAKER ELLER TILSKUER? KVELDS- FUNDERINGER OM KIRKE, FOTBALL OG KORSANG

FOREDRAG PÅ NORDISK PRESTEFORENINGSKONFERANSE, SCHÆFFERGÅRDEN 31. AUGUST 2015

AV PER KRISTIAN ASCHIM, RÅDGIVER, DEN NORSKE KIRKES PRESTEFORENING
PERKRISTIAN.ASCHIM@PREST.NO

Den svenske tegneren Albert Engström har en tegning fra et *husförhör* hvor presten spør en gammel kone om hun kan regne opp de tre personer i treenigheten. Gamle frun svarer: "Å nej, pastor, jag vet inget. Alt jag har kunnat, har jag lärt bort til mina barn."

"ALT JAG HAR KUNNAT HAR JAG LÄRT BORT TIL MINA BARN"

1. Jeg tror ikke egentlig det var med reformasjonen det begynte. Selv om Martin Luther sto der og ikke kunne annet, og erklærte det lite tilrådelig å handle mot sin samvittighet. Det ble ikke noen dramatisk endring i den religiøse autoriteten med det første – for folk flest. Konger og fyrster overtok autoritetsutøvelsen som biskopene hadde hatt. Men, jo, kanskje: Reformasjonen hadde et pedagogisk program. Messe på folkespråket. Troen skulle synges inn i sjelsdypet på morsmålet.

Men fortsatt var prestene bærere av det religiøse språket. De leste fra skriften, og de fortolket skriften. Folket lærte seg budene, trosbekjennelsen, Herrens bønn og ordene ved dapp og nattverd. Resten av det religiøse språket ble forvaltet av prestene. Skulle en lekmann gå ut over det, skulle det leses fra Skriften eller fra en postill skrevet av en prest.

Ekklesiologien var enkel. Kirken besto av hørere og lærere. Akkurat som samfunnsstrukturen var enkel: Riket besto av øvrighet og undersätter, husstanden av husfaderen og hans undergivne husstand.

2. Kanskje er det pietismen på 1700-tallet som har skylda? Med konfirmasjonsopplæring og allmueskole skulle allmuen, folket, nå lære seg vesentlig mer av det religiøse språket. De skulle bli i stand til å sette ord på sin troserfaring. De lærte mer systematisk å lese, og leseferdigheten ble utøvd ved å lese salmebøker, andaktsbøker, postiller og i noen grad også Skriften selv.

Det er nå det skjer – i Norge i alle fall: En ulært bondedreng fra Østfold, Hans Nielsen Hauge (men også andre), begynner å ta det religiøse språket i sin munn. Han ikke bare leser fra postillen. Han preker, forkynner, skriver salmer – tar de pietistiske prestenes ord, og ordene fra kirkens fromhetstradisjon og preker, går inn i prestens domene og prestens rolle, men som omvandrende predikant. Han sprenger husandaktens form og ramme. Hvor har han lært ordene? I kirken, av presten og av bøkene i prestens bokhylle. Og han finner tilfang til en ramsalt kritikk av prestene. Kirken har "lært bort" det religiøse språket til lekmennene. Nå får den språket i retur!

3. Eller var det kanskje reguleringen av folks arbeidstid og arbeidsforhold på begynnelsen av 1900-tallet? Folk fikk regulert arbeidstid, men dermed fikk også den tiden som ikke gikk til arbeid, et navn: Den ble "fritid". Mens det før var skille mellom arbeid og helg, ble skillet mer og mer et skille mellom arbeid og fritid.

Göran Tunström skildrer minnet om skillet mellom arbeid og helg slik i romanen "Berømte menn som har vært i Sunne". Det er hoved-

personen Stellan Jonsson som forteller:

”Jeg er den siste i Sunne som raker havegangen. Jeg kan ikke gi opp. Kanskje er det latterlig, men jeg vil ikke ... hvordan skal jeg si det, la ukens fotspor føre rett inn i Sabbaten, om jeg skal tørre å bruke et sånt uttrykk. Naboene er jo i og for seg unnskyldt, de har stenheller istedenfor grus. Anita var inne på samme tanke, på den tiden: ”Drive på og slite på den måten der.” Det var ikke slit, det var ... hellig. En gang rakte alle grusgangene sine før helgen ble ringt inn. En gang slo alle seg ned på verandaen når kirkeklokkene begynte å slå, og betraktet sine grusgangers ubetrådte verden.

Man skaper seg nye flater. Man går inn i et annet rom; helgens rom. Nei, Sabbatens (...)¹¹”

Tiden som ikke bruktes til arbeid ble verdslig fritid, sekularisert fritid. Også arbeidet ble mer verdslig når det ikke vekslet mellom arbeid og helg, hvor helgen helliget også folks ærlige arbeid. Hva slags helligelse skulle ligge i begrepet fritid? Med fritiden kom fritidsaktiviteten, rekreasjonen, sporten. Helligdagslovgivningen rammet inn et stykke av fritiden, men kunne ikke hindre at den ble brukt til turer i Guds frie natur og slikt.

4. Og hva betød innføringen av radiooverførte gudstjenester? Nå kunne man være tilhører til en gudstjeneste uten å være tilstede. Man fikk bare gudstjenesten som lyd, ikke som visuell opplevelse, ikke som kroppslig deltaker på gudstjenestens sted. I hvilken grad førte dette troen bort fra fellesskapet og opp i hodet som noe kognitivt?

Nå var jo vektleggingen av forkynnelsen sterk i etterreformatorisk lutherdom. Mine besteforeldre fra Troms i Nord-Norge oppfattet fortsatt det å gå til gudstjeneste primært som ”å høre preika”. Å gå til gudstjeneste var å gå til preik. Velsignelsen var viktigere enn sakramentet. Den individuelle høring av evangeliet var viktigere enn å ta del i fellesskapet i lovprisning, forbønn og i kommunjonen.

Kanskje hadde de lært også det av kirken, av den gamle klokkerbønnen:

”Herre! Jeg er kommet ind i dette dit hellige hus for at HØRE hvad du, Gud Fader, min

skaper, du Herre Jesus min Frelser, du Hellige Aand, min trøster i liv og død, vil tale til mig.

Herre! Lad nu op mit hjerte, ved din Hellige Aand, saa jeg av dit ord maa lære at sørge over mine synder, og tro i liv og død paa Jesus, og forbedre mig hver dag i et hellig liv og levnet.

Det høre og bøn høre du ved Jesus Kristus! Amen.”

Skillet mellom hørere og lærere ble fortsatt understreket i klokkerbønnen. Med radioen kom også et fysisk skille som understreket avstanden mellom høreren hjemme i sin stue og læreren i kirken.

5. Siden har vi fått fjernsyn (TV) som har fylt tiden vi før brukte til å gå på møter. Fellesskapet forsvant ikke med radioen. De kristelige foreningenes storhetstid i Norge kom dels i mellomkrigstiden, dels i de første 20 årene etter andre verdenskrig. Den store nedgangen begynte på 1980-tallet, omtrent samtidig med at mediemonopolet falt. Før var det ett folk, én kirke, én radio- og én tv-kanal. Nå ble mediemangfoldet kastet inn over oss – av noen sett som mulighet for mediemisjon gjennom nærradioer og kristelige TV-kanaler. For flere fikk kirke og religion en mer tilbaketrengt plass i oppmerksomhetsflommen. Og viktigst: Det ene autoriserte bildet av virkeligheten gjennom enhetsskolen, statskanalen og statskirken ble utfordret av et mangfold av andre aktører. Og da har jeg ikke en gang nevnt internettet som har preget livsverdenen vår de siste 20 år.

DELTAKER ELLER TILSKUER?

Tittelen henspiller på den norske filosofen Hans Skjervheim. Et av hans mest berømte essays – ”Deltaker og tilskodar” – var et innlegg i striden om positivismen. Mennesket kunne aldri reduseres til ”objekt” for Skjervheim – med Asbjørn Aarnes’ oppsummering av Skjervheims anliggende: ”Å forstå mennesket er å forstå et vesen som selv er i stand til å forstå og å forstå seg selv.”³

Jeg skal ikke gå videre på Skjervheims positivismekritikk, men fundere litt videre om dette med deltakere og tilskuere. Og det er her fotball og korsang kommer inn.

Hvis vi betrakter kirke- og menighetsliv i dag

og hva slags sosial samhandling, hvilke deltakelsesformer vi ser, hvordan de religiøse praksisene organiseres og hvordan vi forholder oss til dem, så slås jeg av og til av noen paralleller til idretten og kulturlivet.

I idretten har vi toppidrett og breddeidrett. Noen få er toppidrettsutøvere. Mange av oss er tilskuere. Vi sitter foran TV, eller vi går på stadion sammen med andre tilskuere. Mellom tilskuerne er det ofte et slags fellesskap, men oftest ikke et personlig. Men vi deler samme opplevelser.

Deltakelsesformen er annerledes i breddeidretten. Enten deltar vi selv i idrettsaktiviteten, eller vi følger våre barn til fotballtrening og kamper, involveres som trenere, støtteapparat eller med dugnadsoppgaver – såkalt ”frivillig innsats”. Vi blir del i en annen form for fellesskap enn tilskuerfellesskapet.

Gleden over idretten og samhørighetsfølelsen kan oppnås – på forskjellig vis – gjennom de ulike deltakelsesformene. Den ene formen er mindre personlig intensiv enn den andre.

Noe av det samme gjelder kulturlivet. Vi har profesjonelt kulturliv og amatørkulturlivet. Vi går på konserthuset, i operaen eller teateret – som regel for å oppleve stor kunst, sjelden fordi vi kjenner dem som opptre. Men vi deler tilskueropplevelsen med andre interesserte og inngår i fellesskapet av musikk- eller teaterinteresserte.

Annerledes med amatørkulturlivet. Det er ikke alltid vi går og hører på skolekorpset eller bygdekoret for å få en stor kunstopplevelse, men fordi vi kjenner noen som er med. Vi er kanskje med i bygdekoret selv fordi vi liker å synge, og fordi det gir oss et sosialt fellesskap. Igjen – ulike deltakelsesformer som gir ulike former for sosial samhørighet og samhandling omkring gleden ved sang og musikk eller teater og så videre.

Er det tilsvarende i kirken? Jeg tror vi i våre folkekirker har noe av det samme. Jeg foreslår som tilsvarende for kirken at vi har høytids- og katedralkirken og nærmiljøkirken. I Oslo domkirke deltar ofte Oslo domkor i gudstjenesten. Av og til framfører de kirkemusikk av Bach i messen. Liturgiske ledd som menigheten normalt deltar i, erstattes av kirkemusikalske korsatser hvor menigheten i større grad blir tilhørere – et

liturgisk liv på ”elitenivå”, og gjerne med dyktige liturger og predikanter. Slike gudstjenester tiltrekker kirkegjengere fra et stort område, langt utenfor domkirkens soknegrenser. Den lokale tilhørigheten til et menighetsfellesskap av fastboende i soknet betyr lite.

I Ås utenfor Oslo, der jeg bor, har vi to kirker. En tradisjonell langkirke i mur fra 1860-årene og en moderne (og billig) arbeidskirke fra 1980-tallet, bygd på dugnad av menigheten og eid av en privat stiftelse. Omkring begge kirker er det bygd et gudstjenesteliv med involvering av lekfolk fra Ås som kirkeverter, tekstlesere, klokkere, frivillige kirketjenere, kirkekafeekokere o.s.v. Arbeidskirken er rom for ulike menighetsaktiviteter og leies også ut til alt fra minnesamvær og dåpsselskaper, til bridgeklubben, bygdekoret og yogaen. Hvert år er det et stort loppis/loppe-marked – det største i bygda. Det er trosopp-læring, familiemøter, misjonsforeningsmøter og mye annet. Familiegudstjenestene myldrer av liv når bygdas fireåringer får sin kirkebok; konfirmantene kommer og ofte deres foreldre, til de åtte foreskrevne gudstjenester. Kirken er en kirke for nærmiljøet. Arbeidskirken er ikke høytidelig og sakral. Den blir på sitt mest sakrale ved de menneskene som samles til gudstjeneste – nærmest på tross av de trivielle trehvide, hytteaktige veggene. Denne kirken er blitt opplevd som et hjem for mange barn og unge som har fått utfolde seg der. Dette smitter også over til den gamle kirken i Ås – menigheten samles til gudstjeneste annenhver gang i de to kirkene. ”Elitekirken” – domkirken, og ”Breddekirken” – nærmiljøkirken – gir helt ulike opplevelser av fellesskap og deltakelse.

Mennesker i vår tid forholder seg fritt til både kirke, fotball og kultur. Vi velger hva vi deltar i, og deltakelsesformene er ulike. Hva slags fellesskap som oppstår, henger sammen med deltakelsesformen. Dette er relevant for ekklesiologien – for våre menighetsbilder og menighetsidealer.

Kirken er et stykke verden. Det bør derfor ikke overraske oss at vi søker kjente menneskelige organisasjonsformer og samhandlingsformer når vi vil være kirke sammen.

Kirkens "rummelighet" står høyt i kurs som kirkelig verdi i Norden. Men har denne "rummeligheten" en tilskuermentalitet som forutsetning? Hvordan opprettholder man kirken som sosial realitet? Hvordan rekrutteres det inn til denne "rummelige kirken"? Blir kirken med denne deltakelsesformen fortsatt en prestekirke med hørere og lærere? Opprettholder den et autoritetsmønster i kirken, som vi ellers i samfunnet og kulturen har forlatt? Eller stiller den kirkejengeren fri til å forholde seg ut fra sine forutsetninger til evangeliet og kirken? Blir dette en individualiserende kirke som overlater troen til den enkeltes subjektivitet, og hvor troens fellesskapsdimensjon kommer til kort, eller er det bare en annen måte denne fellesskapsdimensjonen ivaretas på?

På den andre siden: Deltakermentaliteten. Dugnadskirken. Aktivitetskirken. Den trekker deg inn i et fellesskap, i alle fall rundt aktivitet og samhandling. Skaper den det gode kristne fellesskapet i menigheten, eller reduserer det oss til "frivillige" som blir en slags arbeidskraftressurs for det presten eller menighetsrådet eller en komité gjerne vil holde i gang, av virksomhet? Hva gjør vi med de konformitetsdannende elementene i en slik deltakerkultur? Hvordan skaper man evangelisk frigjørende fellesskap når sosiale fellesskap om et dypt eksistensielt anliggende så lett fører til inngrensning av de engasjerte?

Det har skjedd en interessant begrepsforskynning mellom ordene "kirke" og "menighet".

Supporterklubben til fotballklubben Start i Kristiansand, i det norske bibelbeltet, heter "menigheten". Den består av de særlig engasjerte fotballfans, de som er innenfor. De fotballfrelste. Hvordan ord brukes når de overføres til andre sammenhenger, avslører ofte hvordan vi tenker. Det er tydelig at "menighet" har mistet sin opprinnelige betydning: "gemeinde" – det vanlige, alminnelige – og glidd til å bety "de som er særlig engasjert i en særinteresse", enten det er religion eller fotball.

Ordet "kirke" – som kommer av "kyriake" – det som er kalt ut av Herren, det som er gjort særskilt – er i stedet blitt det rummelige uttrykket. Der "kirke" i utgangspunktet var ordet

for det snevrere, og "menighet", "gemeinde" for det allmenne og omfattende, er det i vår tid blitt motsatt. "Kirke", gjerne forsterket til "folkekirke", er kirken i sin allmennhet og kirken som omfattende de mange, mens "menigheten" er blitt uttrykket for "kjernen", "de aktive", "de særskilt engasjerte". Ordene våre og den betydningen vi tillegger dem, er ofte med på å skape sosial virkelighet.

Den danske teologen Kirsten Donskov Felter taler om den partisipatoriske vending i ekklesiologien.⁴ Det innebærer blant annet at autoritetsforholdene i kirke og teologi er radikalt endret, at lekfolket oppfattes som myndige deltakere i produksjonen av mening i kirken, ikke bare som "medhjelpere" i praktisk forstand.

Autoriteten kan ikke hevdes som før i kirken. Folk velger og velger bort. De velger sin egen tilknytning og deltakelse.

På et par hundre norske kirker kom det i 2014 opp et blått skilt hvor det står "Valgkirke". Det norske riksarkivet og Den norske riksantikvaren gav dette skiltet til minne om at valgene til Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 fant sted i kirkene. Til gaven hørte også en innrammet reproduksjon av valgfullmakten som ble utstedt til dem som ble valgmenn ved representantvalget.

I 1814 hadde norske innbyggere lite valg. De hørte til den evangelisk-lutherske statsreligionen ikke bare av sedvane, men nærmest av tvang. I 2014 er dette radikalt endret.

Riksarkivets og Riksantikvarens tanke var å gjøre kirkene til minnesteder for de første spirer til demokratisk styresett i Norge. Samtidig var dette å minne om at kirken den gang var en øvrighetskirke som øvrigheten, i dette tilfelle prinsregenten Christian Frederik, kunne bruke for å kommunisere sin vilje til innbyggerne, og kirken var et lydig redskap.

I 2014 er valgkirke kanskje et mer treffende uttrykk for kirkens plass i det norske samfunnet enn noen gang før. Innbyggerne har et valg, og de betrakter i større og større grad sin tilhørighet til kirken som et valg, ikke som noe gitt, noe tradert. Tilhørigheten til Den norske kirke oppfattes annerledes enn før, må bekreftes og vedlikeholdes i større grad enn før. Hvor det fører

oss på sikt, vet vi ikke ennå. Om "folkekirke" vil være et meningsgivende uttrykk om en generasjon, vet vi slett ikke.

Inn i denne mentaliteten – at kirke er noe en kan velge å forholde seg til, eller velge bort – skal vi formidle at Gud allerede har valgt menneskene – i skapelsen og i dåpen. For meg er kirkens "vesen" – hvis det er noen "essens" i kirken – kommunionen, fellesskapet med den Oppstandne og mellom oss i nattverden.

EMMAUSVANDRERNE OG "THE EUCHARISTIC VISION"

Jeg er usikker på om det er formene på fellesskapet som avgjør kirkens skjebne framover. Sosialformene endrer seg over tid. Måtene vi er sammen på og danner fellesskap, er avhengig av kulturelle koder, familiemønstre og mye annet. Jeg tror ikke kirken står og faller med den ene eller den andre formen på dette. Men kirken må alltid søke sosiale handlings- og samhandlingsformer som gjør at den kan bære evangeliet videre, ikke minst i fellesskapets urform: Det felles måltidet.

Dere kjenner fortellingen fra Lukasevangeliet om emmausvandrerne, de som etter påske-

hendelsene var på vei fra Jerusalem til Emmaus, og alt det andre som skjedde da.

To menn var på vei... fra å være tilhørere, ikke en gang tilskuere. Deres bilde av hendelsene var mediert – noe de hadde hørt om fra andre. På veien kom én og gikk sammen med dem. Han åpnet skriftene for dem og bekreftet og forklarte det de hadde hørt. Det ble kveld, og de ba ham stanse sammen med dem på natteløsjiet. De satte seg til bords. Da kjente de ham igjen – da han brøt brødet.

Jeg vil avslutte mine kveldsfunderinger med noen ord av Bob Dylan fra albumet "Together through life": "I feel a change coming on. And the last Part of the day is already gone."

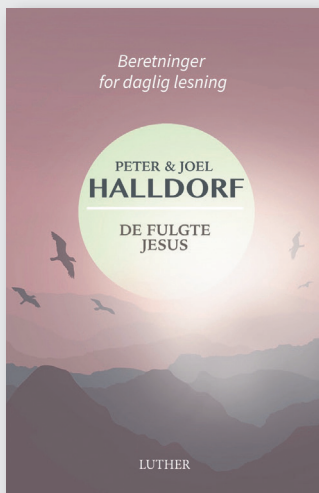
---

¹ Göran Tunström: Berømte menn som har vært i Sunne, Oslo 2000, s 278.

² Alterbok for Den norske kirke, Kristiania 1920, s 2.

³ Asbjørn Aarnes: "Hans Skjervheim og norsk filosofi" i: Hans Skjervheim: *Deltakar og tilskodar og andre essays*, Oslo 1996, s 20.

⁴ Kirsten Donskov Felter: "Participation, profession og embede. Den partipatoriske vending som utfordring til embedets teologi og praksis", foredrag på Praktisk-teologisk fagsamling på Menighetsfakultetet 16. juni 2015.

Peter Halldorf
DE SOM FULGTE JESUS
 299,-

Nå i 2. opplag

Peter og Joel Halldorf har skrevet en bok om troens forbilder og vitner – én for hver dag i året. La deg inspirere av norske personligheter som Marie Monsen, Børre Knudsen, St.Sunniva, Edin Løvås, Annie Skau Berntsen, Ludvig Karlsen og Arnfinn Haram – i tillegg til internasjonale navn som William Wilberforce, Martin Luther King, C.S. Lewis og pave Johannes Paul II.

Peter Halldorf er en av de viktigste åndelige veiledere i Norden i dag. Hans fokus på kirkens enhet og hans trofaste bidrag til seriøs dialog gjør ham til en viktig brobygger og inspirator. Han leter i kirkens skatter og deler så gamle tekster blir levende og eksistensielle.

Per Arne Dahl, biskop i Tunsberg.

Kallet til hellighet gjelder alle kristne like fra kirkens begynnelse til dags dato. Til det trenger vi følgesvenner og veivisere. I denne boken møter vi noen fra den gang kirken var én, andre da den ble delt og frem til dagens konfesjonelle mangfold – også i Norge. Et sterkt økumenisk vitnesbyrd.

**Sr. Else-Britt Nilsen OP Dominikanersøster,
 leder av Norges Kristne Råd.**

MÅNEDENS SALME OKTOBER 2015

AV ESTRID HESSELLUND OG SINDRE EIDE
ESTRID.HESSELLUND@EIDEFORLAG.NO / SINDRE.EIDE@EIDEFORLAG.NO

HAN GYLLER HIMLENS TAK I GULLSINOBBER (N13 847)

T: JAN INGE SØRBØ M: IVAR JARLE ELIASSEN

”Han helsar oss med sommar i oktober” – Indian summer i oktober kan vi syngje om i Norsk salmebok nr. 847. Jan Inge Sørbo forteller at han opplevde akkurat dette da han i 1993 skrev diktet ”Han gyller himlens tak i gullsinober”. Kveldshimmelen var rødgloedende – som gullsinober. Ved hjelp av den elektroniske utgaven av ”Store norske leksikon” opplyses vi om at *sinober* er et rødt metall som inneholder kvikksølv. Mineralet er funnet i Kina, Spania, Italia og andre steder.

Jan Inge Sørbo fra Bru i Ryfylke, er litteraturviter, forfatter og journalist. Han er professor ved Høgskulen i Volda der han blant annet underviser i etikk. Han har skrevet en rekke bøker i forskjellige sjangre. Som skjønnlitterær forfatter debuterte Sørbo i 1986 med diktsamlingen *Lågt skydekke*. I 1993 kom diktsamlingen *Blåmalar og litt lakerar*. Her har han skrevet dikt for hver av årets måneder. Og det er oktoberdiktet fra denne samlingen som nå er blitt til en salme i Norsk salmebok.

I arbeidet med gudstjenestereformen på begynnelsen av 2000-tallet satt Sørbo i utvalget som arbeidet med salmene i gudstjenesten. Et annet medlem i utvalget, kirkemusikeren Ivar Jarle Eliassen, utfordret ham til å bearbeide sitt oktoberdikt til en salmetekst. Diktet ble lansert som salme til Eliassens vare og lyriske melodi i gudstjenestereformens prøvesalmebok, *Salmer 2008*.

Denne månedens salme er som et høstlig evangelium, et evangelium i oktober:

*Han gyller himlens tak i gullsinober.
Han heiser sola varsomt opp og ned.*

*Han helsar oss med sommar i oktober.
Han skifter fargar på kvart ospetre.*

Salmen som begynner i den første trosartikkel, beveger seg videre til den andre i de to siste versene. Her er både inkarnasjon og forsoningen berørt i poesiens varsomme form.

Vi synger om ”han som står der nederst når di krise vender, / for han stig ned og du stig opp igjen” (v 3). Det er de medlidende Gud som beskrives, Gud som i Kristus steg ned til oss. Gud, som I Kristus er nær oss i motgang og lidelse.

Det passer godt inn i salmens lavmælte og poetiske stil at Gud ikke nevnes med navn.

Det er et grep som faktisk bidrar til å forsterke salmens gudsbilde. Sørbo forteller at han er opp tatt av Gud som er i det lave, Gud som er helt nederst og bærer all lidelse i sine hender. Det er spesielt Arnold Eidslots diktning som har inspirert ham til å tenke og skrive slik om Gud.

Oktoberdager kan være mørke, grå og triste. Vi ser mennesker som heiser skuldrene opp og prøver å komme seg i ly. Noen søker ly i en kirke, noen i andre fellesskap.

Men oktoberdager kan også være fargesterke og klare, og til dels milde. De kan være som ”kjærleiksbrev” (v 4), bare til å ta imot med glede og takknemlighet.

Gå inn på NRK ”Salmeboka minutt for minutt”, og lytt til salmen. Den blir sunget av Sunniva Eliassen, datter til komponisten Ivar Jarle Eliassen, og akkompagnert av komponisten sjølv. Melodien kler teksten på en fin måte. Den er meditativ, og samtidig fargerik!

I samarbeid med Eide forlag trykker LK hver måned en omtale av en av de nye salmene i Norsk Salmebok. Omtalen finnes også på www.norsksalmebok.no, der man dessuten kan finne salmeforslag til gudstjenestene.

FRA BOKFRONTEN

KJETIL FRETHEIM (RED): ANSATTE OG FRIVILLIGE ENDRINGER I DEN NORSKE KIRKE

KO-FORLAGET 2014. I SERIEN PRISMET BOK: NR. 8

Dette er en fagbok om relasjonen mellom ansatte og frivillige i Den norske kirke. Den oppleves svært relevant, både ut fra et akademisk perspektiv og ut fra interesse og engasjement for kirken. Forfatterne har identifisert noen av de sentrale rollene, relasjonene og endringsprosessene på lokalplanet i kirken. De sentrale spørsmålene er: Hvordan skal man forstå ansvars- og oppgavefordelingen mellom ansatte og frivillige? Hvordan endres profesjonenes innhold, og hvordan forandres frivilligrollen i menighetens virksomhet?

Forfatterne har ikke ambisjon om å gi noen uttømmende beskrivelse og analyse av endringsprosesser og forholdet mellom ansatte og frivillige. De baserer sine tekster på en relativt avgrenset empirisk studie i tre case-menigheter og presenterer studien som et første bidrag til forskningen om disse spørsmålene. Det er foretatt observasjoner, intervju og en viss bruk av skriftlige kilder om de aktuelle menighetene. Dette er

en studie av akademikere, med vanlige akademiske metoder, men forfatterne har også en interesse ut over å beskrive og analysere. De har et ønske om å spørre hvordan samarbeidet og samspillet mellom ansatte og frivillige eventuelt kan gjøres annerledes og bedre. Etter min oppfatning er en slik intensjon med på å gjøre boken relevant også for medarbeidere i den kirkelige praksis, både ansatte og frivillige. Ikke minst er den aktuell i den pågående drøfting om ny kirkeordning.

Det er fire MF-forskere som står bak dette forskningsprosjektet og er forfattere i boken. I tillegg til Kjetil Fretheim som er redaktør og har skrevet de fleste kapitlene, er det Lars Laird Iversen, Håkon Lortenzen og Sverre Dag Mogstad. Fretheim skriver de tre første kapitlene, som kan forstås som et teorigrunnlag for de andre artiklene. Først en innledning til tematikken og boken som helhet (kap 1), om utviklingstrekk i det norske samfunn og Den norske kirke (kap 2) og en oversikt over ulike grupper ansatte og frivillige i Den norske kirke (kap 3). Perspektiver fra disse kapitlene blir så tatt med inn i analyse av tre kjerneaktiviteter i det lokale kirkelivet. Fretheim skriver om menighetsrådet (kap 4), Mogstad tar for seg gudstjenesten (kap 5), mens Iversen analyserer ungdomsarbeidet (kap 6). Deretter diskuterer Lorentzen forskjeller og likhetstrekk mellom kirke og idrett, og trekker med dette inn et komparativt perspektiv på kirkens frivillighet (kap 7). I siste del trekker Fretheim trådene fra de ulike delstudiene sammen (kap 8) og avslutter med noen praksisorienterte refleksjoner (kap 9).

Det er ikke mulig å gå inn på alle kapitlene i denne omtalen. Jeg vil primært konsentrere meg om de første og siste kapitlene i boken, skrevet av Fretheim, kapitler som jeg opplever utfordrer vår forståelse av forholdet mellom ansatte og frivillige og utfordrer til videre refleksjon.

Fretheim beskriver Den norske kirke som en hybrid i organisasjonsteorien, i spenningen mellom stat, marked og frivillig sektor. Endringer i samfunnet, og ikke minst endringer i relasjonen mellom stat og kirke, fører til at kirken i større grad blir en del av det vi omtaler som sivilsamfunnet, ifølge Fretheim. Samtidig skjer en profesjonalisering, ved at ansatte overtar en del av arbeidet som tidligere har vært utført av frivillige (som f.eks. trosopplæringen). Fretheim peker med rette på at finansierungsordningen for kirken legger avgjørende premisser for hvordan det utvikles profesjoner og profesjonalisering som virkemidler for styring.

I kap 3 beskrives den mangfoldige kirke som en kirke med en relativt uoversiktlig struktur som også kan være grunnlag for konflikter. Det pekes på at grensen mellom hva som er oppgaver og roller for profesjoner og frivillige, ikke er klare, og at frivilligheten i seg selv også er mangfoldig. Samtidig som det tegnes et bilde av en kirke som profesjonaliseres, med økning i antall ansatte i en variasjon med utdanning og stillingstype, pekes det på at det også foregår en form for avprofesjonalisering. Det er når frivillige overtar oppgaver som tidligere var for ansatte, slik som blant annet klokkestjeneste ved gudstjenester.

I kapitlene som direkte beskriver case-studiene (kap 4–6), får vi innblikk i en virkelighet som skaper gjenkjennelse (Jeg har selv vært frivillig, MR-medlem og gjennom jobben fått innsikt i mange ulike menigheters virksomhet). Vi får presentert menighetsrådsmedlemmer som opplever en uavklart rolle der det er spenninger mellom deres forventninger og realiteter de møter. Det foregår en jevnlig forhandling om rolleforståelse i menighetsrådet, parallelt med arbeidet med saker. I case-studiet om frivillighet knyttet til gudstjenesten får vi et annet bilde av forholdet mellom frivillige og ansatte, knyttet til klokkefunksjonen. Her er det forutsigbare og avgrens-

ede konkrete oppgaver som frivillige utfører. I studien om ungdomsarbeid (Ten-Sing) blir det imidlertid mer flytende grenser mellom ansatte og frivillige. Hvordan arbeid fordeles og utøves, er mye mer styrt ut fra behov, interesser og kompetanse hos de ulike medarbeidere enn ut fra lønn eller ikke. Ungdomsarbeidet er en arena for ildsjeler, og det blir en gråsoner mellom frivillighet og profesjonalitet.

Lorentzen har en interessant og tankevekkende komparasjon mellom kirken og idrettsbevegelsen. Han konstaterer at både kirken og idretten for noen tiår siden hadde et høyt aktivitetsnivå blant medlemmene. I dag har kirken imidlertid et forholdvis beskjedent innslag av frivillige medarbeidere, mens idretten har klart å holde opp en høy aktivitetsprofil. Han viser til at de i 2004 var ca. 23.000 frivillige årsverk i idretten, mens tilsvarende tall for kirken var ca. 1.000. Her stiller jeg imidlertid spørsmål ved tallene, om disse inkluderer de mange årsverk innen de kirkelige organisasjoner som i stor grad samarbeider med menighetene. Han mener at det er mange forklaringer på hvorfor det har utviklet seg slik at det er stor nedgang av frivillige i kirken. En av forklaringene er at kirken tradisjonelt har vært en statlig virksomhet, med stor grad av profesjonsstyring og offentlige bevilgninger. Idretten er styrt "nedenfra", av tillitsvalgte som så samordner seg i kretser og forbund som tar ansvar for sine medarbeidere. Han viser også til forskjell mellom idretten og kirken i hvordan økningen av betalt arbeidskraft har skjedd. Når det i idretten har vært stor vekst av betalt arbeid, har det i hovedsak vært personer uten formell høyere utdanning. Samtidig er det en intern profesjonalisering der man selv tar hånd om en stor del av sine egne utdanninger. Det er konkrete og praktiske utdanninger for å gi nødvendig kunnskap for å utføre konkrete oppgaver. Mens idretten setter erfaringskompetanse høyt og har unngått en profesjonaliseringsprosess, påpeker Lorentzen at det er det som har skjedd i kirken og i andre frivillige velferdsorganisasjoner. Konsekvenser for kirken blir da blant annet at man får yrkesgrupper som er selvstendiggjorte yrkesutøvere som i utgangspunktet gjør sin tjeneste uavhengig av den fri-

villige arbeidskraften. I menigheter reduseres da muligheten for at ansatte skaper nye praksisformer for de frivillige. Idretten som har arbeidet med fagliggjøring av amatører og rekruttert gjennom praksis, og ikke hatt teoretisk profesjonsutdanning og definerte yrkesrolle, har på sin side ikke økt lønnsarbeid på bekostning av frivillig arbeidskraft. En slik sammenligning mellom kirke og idrett sier naturligvis ikke alt om disse institusjonene der formål og krav til kompetanse er ulikt. Men disse ulike utviklingslinjene utfordrer til refleksjon, og jeg tror kirken gjør vel i å tenke over hva man kan lære av idretten på dette området.

Fretheim har i siste del av boken en drøfting og nyansering av begrepene ansatte og frivillige, ved å føre inn en matrise der de to aksene gjelder henholdsvis kompensasjon og kompetanse. Når det gjelder kompensasjon, nyanserer han mellom lønnede eller ulønnede/frivillige medarbeidere. Når det gjelder kompetanse, nyanserer han mellom ufaglært, kompetent eller profesjonell medarbeider. Dette er en nyttig nyansering der han tydelig får frem at kompetanse og profesjonalitet ikke ensidig kan knyttes til lønn.

Han oppsummerer case-studiene med å vise til at det i kirken er ulike typer frivillighet. Det er en regulert frivillighet, med avgrensede konkrete oppgaver. Dette er gjerne oppgaver som resultat av en avprofesjonalisering, slik som klokkeoppgaver i gudstjenesten. Denne type frivillighet synes å være økende. Så er det den lite regulerte frivilligheten der personer tar ansvar og utfordringer, slik som i ungdomsarbeidet. Ifølge Fretheim er det en viss nedgang i denne frivilligheten, og det foregår samtidig en viss profesjonalisering med lønnede oppgaver. Han trekker videre inn utfordringer knyttet til "den nye frivilligheten" (s 130) i en kort drøfting. Denne frivilligheten er når personer spør etter fordeler og ikke formål, der den frivillige stiller krav og forventer å ha en struktur og en leder å forholde seg til. Det krever igjen at noen i menigheten tar ansvar for dette. Jeg deler Fretheims vurdering om at dette berører kirkens og menighetens identitet. Dersom vi går ut fra en menighetsforståelse som forutsetter at medlemmer blir involvert og er aktive deltakere,

krever det at ansatte er tilretteleggere, inspiratorer og skapere av frivillig innsats. Fretheim reflekterer videre over dette i et siste utblikk mot praksis, der han spør om de frivillige skal være de ansattes hjelpere, eller om de ansatte skal være de frivilliges hjelpere? Han svarer ved å vise til kirkens bekjennelse (CA 7) der kirken forstås som et fellesskap av alle døpte, og da primært et fellesskap av frivillige. De ansatte får ikke i denne tenkningen en privilegert posisjon der de frivillige blir deres hjelpere. Snarere tvert imot. De ansatte har fått et oppdrag og tillit fra kirkens medlemmer til å tjene kirken. Frivilliges etterlysning av en tilretteleggende rolle hos de ansatte er uttrykk for en slik tenkning. Jeg er enig med Fretheim i at det er grunn til å fremheve det frivillige arbeidet som et særlig ansvarsområde for de ansatte. Dette er imidlertid mer enn en administrativ og teknisk oppgave. Å ta vare på frivillige forutsetter evne til å knytte nettverk, inspirere og engasjere. Det er behov for en kompetanse på frivillig arbeid blant de ansatte. Det forutsetter at de ansatte er villige og interesserte i å endre sin selvforståelse overfor både andre ansatte og de frivillige. Det er også nødvendig at fag- og profesjonsutdanningen forbereder fremtidens ansatte på de oppgaver de faktisk vil stå overfor.

Dette er en bok som innfrir ut fra de intensjoner og forventninger som gis i forordet. Boken gir innblikk i noen av de sentrale rollene, relasjonene og endringsprosessene på gruppe- og lokalplanet i Den norske kirke når det gjelder ansatte og frivillige. I tillegg bidrar redaktør og hovedforfatter med å drøfte og gi råd om hvordan samarbeidet og samspillet mellom ansatte og frivillige eventuelt kan gjøres annerledes og bedre. Dette er derfor en leseverdig bok for både akademikere og praktikere som er engasjert i dette fagfeltet og opptatt av videre utvikling av kirken på dette området. Jeg kan i all hovedsak kjenne meg igjen og gi min tilslutning til både beskrivelse, analyser og råd som gis.

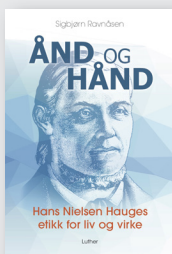
Når det er sagt, sitter jeg igjen med et ønske om å føre samtalen videre. Det er en bra effekt av å ha lest en bok. Mitt utgangspunkt er da at kirkens fremtid vil være avhengig av engasjerte

frivillige og av å få til et godt samspill mellom frivillige og ansatte. Da er det relevant å drøfte videre sammenhengen mellom kirkeforståelse og den praksis som utøves i samspillet mellom ansatte og frivillige i menighetene. Vi kan reflektere over hva de ulike modeller for ny kirkeordning vil bety for relasjonene mellom ansatte og frivillige. Hvilke myndighet og mandat vil være mest tjenlig å gi lokalkirkens organer for å fremme et godt samspill mellom ansatte og frivillige? Hvilke holdninger og ferdigheter bør fremleskes hos medarbeidere, og ikke minst hvilke konsekvenser bør dette få for utdanning og rekruttering av medarbeidere – både ansatte og frivillige? Dette er noen tema og spørsmål som bør gis oppmerksomhet. Det er behov for mer

forskning, og ikke minst videre refleksjon og gode råd om hvordan en fremtidig kirke best kan utforme relasjonen mellom ansatte og frivillige. Jeg tenker det er tjenlig å ha fokus på både aktørperspektivet (den enkelte medarbeiders kompetanse og holdninger) og strukturperspektivet (organisering, rollebeskrivelser mm). Denne boken hjelper oss et godt stykke på vei i å forstå situasjonen og peke på utfordringer. Jeg utfordrer forfatterne av denne boken, og andre med faglig innsikt og kirkelig engasjement, til å arbeide videre med å skaffe ny kunnskap og reflektere om utforming av fremtidens kirke med ansatte og frivillige.

Erling Birkedal

luther

Sigbjørn Ravnåsen **ÅND OG HÅND.**

Hans Nielsen Hauges etikk for liv og virke

249,-

Industrigründer, storbonde, skipsmegler, forkynner, brennevinbrenner og forfatter. Den bemerkelsesverdige skikkelsen Hans Nielsen Hauge startet Norges første folkebevegelse og la ifølge flere historikere grunnlaget for vårt moderne demokrati.

Hvilken betydning har Hauge-arven. Hva kan vi lære av ham i dag? Boken gir en oversiktlig innføring i Hans Nielsen Hauges liv og tanker, ikke minst hans innsats for å skape verdier og arbeid for fattigfolk. Hauges etiske tenkning har fått ny relevans i en tid med større behov for etisk kompetanse i næringslivet. I denne 2. utgaven bidrar flere dyktige forskere med aktuelle problemstillinger i lys av Hans Nielsen Hauges etikk, deriblant filosof **Henrik Syse**, professor **Guttorm Fløistad** og **førsteamanuensis Per Ingvar Haukeland**. Har litteraturliste.

«Hauges etikk anerkjenner menneskets skapertrang og den motivasjonen som ligger i å utgjøre en forskjell for seg selv og samfunnet rundt.»

Henrik Syse, filosof, forfatter og seniorforsker ved PRIO

www.lutherforlag.no

SØNDAGSTEKSTEN

EGIL MORLAND - ØYSTEIN I. LARSEN - HILDE BREKKE MØLLER

24. SUNDAG I TREEININGSTIDA - 25. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
DOMSSØNDAGEN / KRISTI KONGEDAG

24. SUNDAG I TREEININGSTIDA

8. NOVEMBER 2015

Preiketekst: Kol 1,24–29

Lesetekstar: Sal 119,80–83 / Luk 12,35–40

Farge: Grøn

Salme: Hos Gud er evig glede (468)

KRISTI LIDINGAR – OG VÅRE

To innsteg

Eg hugsar ikkje den nøyaktige ordlyden, men sukket var akkompagnert av Paulus: – Ja, ja, eg utfyller på min eigen kropp det som manglar i Kristi lidingar... Eg tenkte: – Kven har rett til å seia noko slikt? Er det ikkje nesten blasfemisk å ta slike ord i munnen?

Seinare har eg tenkt at det kanskje ikkje var av vegen, likevel. Men så oppdagar eg i arbeidet med preiketeksten at det ikkje er spor av sukk hos Paulus. Det er glede! Det er ein løyndomsfull samanheng mellom liding og glede i teksten vår. Paulus lid for Kristi kropp, som er kyrkja.

I vår tid går det knapt ein dag utan at vi vert

minna om dei mange som vert forfølgde og lid for – ja, for kven? for kyrkja? for oss?

Kristi kropp og lemlesta, nedbrotne kroppar. Handlar det om oss?

Om preiketeksten

Kolossarbrevet høyrer til dei såkalla fangenskab-brev (saman med filipparbrevet, efesarbrevet og brevet til Filemon). Paulus sjølv har ikkje vitja Kolossæ (2,1). Diskusjonen om kven forfatterskapen av brevet til denne kyrkjelyden er, er ikkje slutta. Men argumenta for at det er skrive av Paulus sjølv, er sterke.

Til 24. s. i treeiningstida har vi fått følgjande greie instruksjon: ”Nytt tekstane på 6. søndag i openberingstida.” Det er ei god nyvinning, og er i seg sjølv eit hint om kva perspektiv vi kan leggja på teksten. Det kan ikkje ha blitt preika mykje over dette tekstavsnittet som tidlegare var tilleggstekst til Kr. Op.dag, og før det episteltekst (som det ikkje vart preika over) til tredje rekkja på 21. s. e. treeining.

Teksten i Bibel 2011 er konsistent og gir god flyt, og avslører ikkje at på gresk er heile avsnittet ein einaste lang periode. Det betyr at innskot og apposisjonar er gjort til hovudsetningar, og implisitte ord gjort eksplisitte. Eit retorisk poeng av maksimal understreking av eit fenomen går truleg tapt når tekstens tre gonger ”*panta antropon*” (v 28) er omskrive og redusert til ”alle menneske” og ”kvart menneske”.

Det er mange teoriar om kva trugsmål (vranglære) mot kyrkjelyden brevet kommenterer: mysteriespekulasjonar, engledyrking eller ulike gjerningar som tillegg til nåden i Kristus (2,16 ff), retorikk (2,8) og visdomslære (2,8). Bodskapen er at det kyrkjelyden treng, er den visdom og innsikt som Anden gjev (1,9; 1,28) om det eigentlege Guds mysterium (Kristus, 2,2). Den raude tråden er den nære samanhengen mellom dåpen, trua og det kristne livet: Er de då oppreiste med Kristus, så søk det som er der oppe ... (3,1)

Til teksten

I avsnittet før vår tekst legitimerer Paulus tenesta si, og no introduserer han "beviset" for dette: Paulus lid for "dykk", Kristi kropp, dvs. for heile Guds kyrkje. Eigenomtalen er flatterande og inngår i kombinasjon med å forsikra om velviljen hans overfor lesaren. Vi kan stussa over kva slags bevis dette er, men i antikken (t.d. Aristoteles) var det ikkje ukjent at ein persons karakter og truverde, hans velvilje og *etos*, var ein vesentleg del av sakføringa – og eit svært effektivt verkemiddel.

"No" gleder Paulus seg. Ordet kan anten tena som tilvising til den aktuelle situasjonen (Eg hallar til å meina det), eller, som så ofte i breva elles, kontrastera den gamle mot den nye tida (Rom 3,21; 2 Kor 5, 16 (gr.) m.fl.), og såleis innehalda eit eskatologisk element. Det er noko dobbelt sjokkerande over påstanden som følgjer, både at han gleder seg over lidingane (igjen: Det kan anten bety "når" han lid, eller vera grunna i føremålet – "for dykk"; det siste må vera rett her) for kyrkjelyden i Kolossæ, og at han på den måten utfyller det som manglar i Kristi lidingar.

Det er viktig at predikanten stoggar litt ved dette første verset, fordi tilhøyraren elles kan sitja med uløyste spørsmål. Her er tre kroppar: Paulus, Kristus og kyrkja – den siste både lokalt og universelt. Her er mange lidingar, og korleis er tilhøvet mellom dei å forstå? Er Paulus si liding stedfortredande, eller vikarierande og etterfølgjande? Det er ikkje noko som manglar i Kristi liding, men korleis kan Paulus då ordleggja seg

slik? Er det berre for at han skal framstå truverdig?

Ei sannsynleg forklaring er at "utfyller" (dobbel preposisjonsprefiks) er brukt fordi det skjer "no", altså etter Jesu død. Det legg ikkje noko til Jesu offer, men viser til den lagnad ein læresvein må forventast. Når ein er tenar og forvaltar, set både oppdragsgjevar og målgruppe rammer for arbeidet.

Vi legg merke til overgangen mellom vv 25 og 26. Mysteriet som Paulus forkynner, og som no er openberra, er ingenting anna enn "tenesta med Guds ord". Versa har muligens ein brodd mot tradisjonell, løydomsfull mysteriedyrking, samtidig som dei introduserer kva kristen eskatologi handlar om. V 27 har fått mindre *schwung* over seg i den siste omsetjinga: No er eit underforstått verb (Kristus "er" mellom dykk), teke med i første, men ikkje i siste, halvdel av fyndordet. For så vidt kunne det ha stått: "Kristus mellom dykk, herlegdomens håp". Det er Kristus det dreier seg om, anten "vi" forkynner, rettleier eller underviser i "den fulle visdom". For målet er mognad i Kristus. Det krev arbeid og kamp, men skjer i Guds kraft.

Til preika

Tekstavnittet understrekar at kyrkjelyden mottek velsigning frå andre (Paulus eller Gud). Dette skal byggja opp til dei seinare formaningane om at også kyrkjelyden i Kolossæ skal arbeida. For i erkjenninga av desse velgjerningane vert dei mottakelege for det som følgjer. Her ligg det også eit veldig *memento* til alle som har del i det apostoliske oppdraget: Proklamasjonen av evangeliet *inkluderer* undervisning om den rette læra, og rettleiing, også irettesetting, om det kristne livet. "Jobben" er ikkje gjort når menneske vert hjelpte til omvendning.

Då ser vi også relevansen av å tala over ein openberringstekst på slutten av treeiningstida. Det er ingen motsetnad her. På denne evangeliske bakgrunnen kan vi seia oss einige med dei som slo til lyd for ei ny forkynning for drygt hundre år sidan: Preika sitt mål er at folks liv skal forandrast! Paulus seier det slik at målet er å "føra kvart menneske fram til mognad i Kristus".

Verbet har eit element av å ”framstillast”, eller ”presenterast”, kvart menneske som heile, ”fullkomne i Kristus”. Ordet har på gresk juridiske konnotasjonar og vert mellom anna brukt når nokon skal framstillast for dommaren.

Det er bra om vi denne dagen held ei homiletisk preike; dvs. tek for oss vers for vers i teksten. Dersom vi alltid preikar tematisk, er det stor fare for at vi etter kvart legg til eller tek bort, heller enn å leggja ut, den teksten vi har fått tildelt.

Men også ei homiletisk preike kan disponerast, og her er eit forslag:

Innsteg: Mange lider i vår tid, ikkje minst våre trussøken i Midtausten. Det kan gå på trua – også på *vår* tru – laus. Er det noko som manglar på at lidingsmålet skal verta fullt? Har lidinga aldri ei meining?

1. Paulus hadde si eiga ”forklaring” på kvifor han leid (og han leid mykje, etc.).
2. Vi er også del av ein ”kropp”, Kristi kropp, Kyrkja i heile verda. Kva tyder det å vera ”i Kristus”? Det er ikkje ein formell, derimot ein eksistensiell, relasjon.
3. Det er ordet om Kristus som er løyndomen (mysteriet). Ordet skaper trua i oss, set oss i Kristus, og siktar på kunnskap og mogning. Det skjer når det vi har fått (dåpen), verkar i oss så vi søker det som er ”der oppe”.

Epilog

Den som måtte meina at dette vil bli ei preike med eit lovisk preg, kan bruka litt tid på å tenkja gjennom kva kriteriet for kyrkjelyden sin kallsrett og presten si oppgåve hos Luther var/er: Om Guds ord vert forkynt som lov og evangelium.

EGIL MORLAND
FØRSTELEKTOR, NLA
EM@NLA.NO

25. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

15. NOVEMBER 2015

Prekentekest: Matt 14,22–34

Lesetekster: Sal 107,23–32 / 2 Kor 1,8–11

Liturgisk farge: Grønn

BETRAKTNING

”Men i den fjerde nattevakt ...” Det er før det lysner av dag, når natten ikke synes å ta slutt – men det gjør kreftene – og motet. Og troen. Den svinger som bølger på opprørt hav.

”Nu har vi den hardaste ria, vi slit med å kare oss frem,” som det står nordnorsk julesalme. Og det er ikke så mye igjen av tida da vi var ”stor i mod” (NS 858), som vi begynte verset med å syngje om: ”... men hadde så sterk ei tru” (NS 24).

Johan Falkberget valgte denne allusjonen som tittel på sin store roman, der Benjamin Sigismund låner trekk av Peter-skikkelsen: ”Slik blir også Benjamin en representant for mennesket i dets storhet og svakhet.” (Per Amdam i Norsk litteraturhistorie)

Peter, en representant for mennesket i dets storhet og dets svakhet.

Men får Peter egentlig noen kreditt av sjefen for sin storhet? – han som gjorde det ikke de andre gjorde (eller torde? eller – burde??).

En fortelling om liten og sterk tro og hjelpeløs tro: ”Overalt der Gud er nærværende, skjer det noe. Hele den vandringen jeg har gjort med guttene, har ikke gjort mitt gudsbilde mindre, men tydeligere. – Det interessante er: Det som fungerer for de aller svakeste, fungerer for de sterke også. Men en teologi som bygger på styrken i våre liv, slår umiddelbart ut de svakeste.” Thomas Sjødin i et intervju i Agenda 3:16.

TEKSTEN

Både Markus og Johannes knytter denne fortellingen sammen med bespisningen av de fem tusen, slik Matteus gjør det. Men Matteus utvider den med at Peter gjør sitt trossprang, v 28–31. Han legger selv opp til at dette kan skje, og Jesus blir med på bestillingen: Kom! (v 29) Peters motivering er ikke at han skal få vise eller prøve sin tro, men at Jesu identitet skal bekreftes. Men Peters tro kommer i sentrum, ikke minst ved Jesu kommentar (*oligopiste*: du lite troende), en litt mild korreksjon. Tekstvitnenes usikkerhet på verbformen (*αἴθην* – kom, til Jesus), røper usikkerhet om hvor langt Peter egentlig kom i sin spasertur før han mistet fokus på målet. Men hvis en skal tenke helt konkret på situasjonen, var han bare en armlengdes avstand unna da Jesus rakte ham den reddende hånd. Teksten bruker sterke og litt uvanlige ord om deres redsel: *ταρσσο* – være opprørt, skrekkslagen (Matt 2,3). Kalde, våte, slitne – og redde. Livredde. Koblingen med et spøkelse faller sammen med forestillingen om havet som stedet for kaosmaktene. Jfr. lektieteksten Sal 107, 23ff og Sal 69,2ff.15ff. Redningen henger sammen med Jesu makt over naturkreftene, som skaperen selv har.

Egå eimi – jeg er, det er jeg, gir klare føringer til mange sentrale steder i det bibelske materialet, først og fremst 2 Mos 3,14, men også Matt 22,32, Joh 8,58, Mark 14,62, Jes 43,10 og 51,12.

PREKEN

I kirkeåret hører vel fortellingen mer hjemme i åpenbaringstiden enn som avrunding på kirkeårssyklusen. Men det er jo en følge av grepet som ble gjort for å ordne tekststrekene våre.

Slik fortellingen fremstår hos Matteus, ligger trykket på tro. Den går ut med en samlet bekjennelse fra disippelflokken. Peter blir modell for både tro og mangel på tro. Det granskes ikke nærmere i Peters motiver for å gjøre det han gjør: Er det hans natur, de impulsive personlighetstrekk han ofte skildres med? Han taler først og tenker siden; han handler først og tenker siden. Eller er det et spenningsøkerdrag mot det ekstreme? Eller er det et ekshibisjonistisk trekk som vil ha del i dramaet? Men det skal han ha: Han gjorde det! – gikk over ripa, kastet seg ut i strikk-

hopp uten at strikken var målt opp først. Det er påfallende at han ikke først får en positiv tilbakemelding fra Jesus. Er ikke dette egentlig dårlig lederskap fra sjefen? Han burde vel delt sin tilbakemelding i to: Er en stor tro bare stor når den er utholdende? – når den går helt i mål? Utholdenhet er en del av troens vesen. De holder bare ut en tid, som det heter i sãmansliknelsen. Hva med de andre som bare satt i båten uten å risikere mer enn de hadde gjort? Hva er en uansvarlig tro? Er det Brands tilsidesettelse av alle fornuftige hensyn? Er det premie til den uansvarlige tro? I denne fortellingen får ikke denne troen ekstra poeng, heller poengfradrag.

At Peter mister fokus, er mer enn et homiletisk poeng. Det avslørte egentlig at hans tro hang på noe i ham sjøl. Epistelteksten er veltruffet: "For vi skulle ikke stole på oss selv, men på Gud som oppreiser de døde. HAN reddet oss fra den visse død, og HAN skal gjøre det igjen."

Kjernen i en svak tro er at den tror på sin egen tro.

PREKENSKISSE

En tro som holder, tror på Ham som holder: Meditasjon over en gammel åndelig sang:

- Å tro det er å legge seg ned ved korsets fot.
- Å tro det er å hoppe ut (ikke å legge seg til).
- Å tro det er å la seg gripe når grepet løser helt.

Fra Luthersk Kirketidende 22/1983:

Den lille tro:

1. – kveles av angsten.
2. – er stor nok (til å bli til redning).
3. – har for stor tro på seg selv.
4. – har en liten Gud.

GUDSTJENESTEN

En salme vi ikke bør komme unna: NS 442: Be for oss, Herre i vår nød. I den nye salmeboka finner vi noen nye salmer om tro og tvil som fortjener å synges inn, for eksempel et bidrag fra nord fra lyrikeren Helge Stamnes og kirkemusikeren Ivar Jarle Eliassen: NS 452: Du som styre straum og vind.

ØYSTEIN I. LARSEN
BISKOP EMERITUS
OEYSTEININGAR@GMAIL.COM

DOMSSØNDAGEN / KRISTI KONGEDAG

22. NOVEMBER 2015

Prekatekst: Matt 25,1–13

Lesetekster: Job 28,20–28 / Kol 1,9–14

Liturgisk farge: Grønn

Salmeforslag:

510 Herre, når din time kommer

531 En Gud og alles Fader

Søndagens evangelietekst er en himmelrikelignelse. Fortellingen ender med en bryllupsfest, og minner sånn sett om himmelrikelignelsen i Matt 22. Målet i begge disse fortellingene er å få være med på festen, eller med andre ord å få være med inn i himmelriket. Men det er ikke alle som lykkes med det.

Lignelsen denne søndagen er både veldig alvorlig og litegrann komisk. Vi får følge ti brudepiker som skal på bryllupsfest. Selv om det tydeligvis er fundamentale forskjeller mellom de ti brudepikene – de kloke og de uforstandige – oppfører de seg påfallende likt. De tar med lampene sine, og de drar ut for å møte brudgommen. De blir trøtte og sovner, og alle ti våkner av ropet: ”Brudgommen kommer!” Men det er altså en viktig forskjell: Bare fem av dem har vært forutseende nok til å ta med seg ekstra olje i tilfelle brudgommen skulle drøye. Og når de uforstandige innser hvor uforstandige de har vært, er de ikke dummere enn at de ber om å få litt av de andre. Men uten hell; i stedet for å få noen dråper får de det snusfornuftige råd å stikke for å kjøpe selv. Og mens de er borte – for en uflaks for de uforstandige! – kommer brudgommen. Bryllupsfesten starter, og døren stenges. Og når de er tilbake med tente lamper, er det for seint. De roper: ”Herre, herre,” men avvises med: ”Jeg kjenner dere ikke.” Og fortellerstemmen oppfordrer: ”Så våk da!” Det er altså ganske tydelig hva som er

budskapet i lignelsen: Det gjelder å være klar når brudgommen kommer. Detaljene i fortellingen ser ut til å være der for å illustrere dette eneste poenget. Legg merke til at verken de kloke eller uforstandige faktisk våker. Handlingene deres ser ikke ut til å ha en dypere betydning.

Brudgommens svar er et ekko av Matt 7, 21: ”Ikke enhver som sier til meg: ‘Herre, Herre!’ skal komme inn i himmelriket, men de som gjør min himmelske Fars vilje”. Og det er denne tankegangen, å gjøre det rette, som ser ut til å spille inn i leseteksten fra Kolosserbrevet. Der handler det om å ”leve et liv som er Herren verdig”. Tilsvarende finner vi i leseteksten fra Job: ”Å frykte Herren, det er visdom, å vende seg bort fra det onde, det er forstand.” Men dette med livsførsel er ikke i bildet i det hele tatt i brudepikelignelsen.

Søndagens tekst underbygger oppfordringen til å våke med et fryktsenario uten samtidig å fortelle hvordan man kan unngå det forferdelige. Det er ikke tydelig hvordan man våker; hvordan vi kan sikre at det er nok ”olje på lampene”. Og kanskje er det derfor denne lignelsen treffer oss litt ekstra hardt. Fortellingen er i utgangspunktet velegnet til å skape frykt, og det blir kanskje ikke mindre av det når man leser den i rammen av en gudstjeneste på Domssøndag. Og lignelsen har utvilsomt et alvorlig budskap, og den kommer til oss i en del av Matteusevangeliet som vektlegger dom og utestengelse. Jeg mener ikke å glatte over dette; en vanskelig fortelling skal ikke gjøres enkel. Men det er to momenter som må med, og som bryter med det deterministiske og mørke inntrykket så langt.

Allerede i starten av lignelsen skjønner man hvem man vil identifiseres med; valget mellom de kloke og uforstandige er vel ikke vanskeligere i dag enn på Jesu tid. Men lignelsen har søkelyset på de uforstandige; det er disse leseren fokuserer på og får empati for. I starten lurer man på hva som vil skje, men man skjønner ganske raskt at det blir problemer. Og til slutt synes man faktisk ganske synd på dem (og man får lite til overs for de kloke: Er det ikke veldig frekt av dem ikke å dele litt olje?). Så selv om lignelsen framstiller de kloke som idealet, henvender den seg til de ufor-

standige. Den søker å få dem over fra uforstand til klokskap. Lignelsen signaliserer at det fortsatt er håp for alle, hvis man bare skjønner alvorret.

Og dessuten: Jeg kan ikke la være å undres over forholdet mellom sluttkommentaren om å våke og de fem utestengte brudepikenes uforstand når det gjelder oljemengde. Oppfordringen til å våke er knyttet sammen med den ukjente ”dagen eller timen”, og ikke til brudepikenes handling. Når man leser lignelsen med dette for øye, ser man at de uforstandiges problem ikke er at de har gjort

en feil, men at de har feilberegnet. Og det viktige er ikke det faktum at de har feilberegnet olje, men at de har undervurdert ventetiden. De hadde ikke forberedt seg på at brudgommen skulle drøye så lenge. Her kjenner jeg at lignelsen taler til oss, vi som lever nesten 2000 år etter at brudgommen dro. La oss være kloke!

HILDE BREKKE MØLLER
STUDIESJEF, DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKADEMIET
HILDE.B.MOLLER@MF.NO

NYTT FRA BISPEDØMMERÅDENE

TILSETTINGER

BORG BISPEDØMME

Borg bispedømmeråd 07.09.2015 foretatt følgende tilsetting:

Elisabeth Kristiansen som sokneprest i Nedre Romerike prosti med tjenestested Rælingen.

Vi har mottatt bekreftelse på at hun tar imot stillingen.

AGDER OG TELEMARK BISPEDØMME

Agder og Telemark bispedømmeråd gjorde følgende tilsettinger 09.09.2015:

Liv Turid Blesvik ble tilsatt som sokneprest i Kristiansand domprosti med Torridal sokn som tjenestested.

Håkon Borgenvik ble tilsatt som sokneprest i Kristiansand domprosti med Flekkerøy sokn som tjenestested.

Begge har takket ja til stillingene.

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, universitetslektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Bokmeldingsansvarlig: Postdoktor Kristin Graff-Kalleståg. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord, innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 590,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 800,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 3000.14.73669. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>